

Ruimte maken voor gezondheid in de stad: een Zuid-Limburgse kennisagenda

November 2019

Dit project ([projectnummer 531001320](#)) wordt mogelijk gemaakt door:

Het is onderdeel van [programma 'Maak ruimte voor gezondheid!'](#)

Een Zuid-Limburgse kennisagenda voor een gezonde stadsleefomgeving

De wetenschappelijke kennis over de relaties tussen enerzijds omgevingskenmerken en anderzijds gezondheidsgedrag, meedoen in de samenleving en gezondheid, vertoont nog veel lacunes. Naast de kennislacunes roept ook de samenwerking tussen verschillende organisaties en disciplines vragen op. Om deze redenen is in het kader van “Ruimte maken voor gezondheid in de stad” een Zuid-Limburgse kennisagenda opgesteld. Vier thema’s zijn karakteristiek zijn voor Zuid-Limburg: sociaaleconomische gezondheidsverschillen, overerving, krimp en verdichting en vormen het kader van de kennisagenda. Daarnaast hebben we aandacht voor twee transversale thema’s die voor alle studiegebieden een rol spelen: meekoppelkansen betreffende duurzaamheid en stadsgroen.

1. Bestaande kennis en achtergrond

In dit hoofdstuk wordt bestaande kennis rondom de belangrijkste in deze kennisagenda genoemde thema’s opgesomd. Hierbij is specifiek gezocht naar de meest recente en sterke vormen van empirisch bewijs (bv. systematische reviews) rondom de thema’s groen, beweeggedrag en ontmoeten.

(Stads)groen: Reviews laten vrij consistent en sterk bewijs zien voor een negatieve relatie van groen met mortaliteit, en een positieve associatie met mentaal welbevinden, hitte reductie, geboortegewicht, aandacht, stemming en cognitieve ontwikkeling van kinderen (De Keijzer e.a., 2016; Gascon e.a., 2016; James e.a., 2015; Van den Berg e.a., 2015; Van den Bosch and Sang, 2017; Kondo e.a. 2018). Wat betreft mentale gezondheid is sterk bewijs gevonden voor verbeterde waargenomen mentale gezondheidseffecten van groen (Van den Berg e.a., 2015) en beperkt bewijs betreffende werkelijke effecten op morbiditeit en mentale gezondheid (Bowler e.a., 2010; Gascon e.a., 2015). Groene ruimtes kunnen ook dienen als ontmoetingsplek, en daarmee eenzaamheid verminderen en sociale cohesie vergroten (De Vries et al., 2013; Maas et al., 2009; Rios e.a., 2012; Roe e.a., 2016). Het is nog vrij onduidelijk welke mechanismen hiervoor verantwoordelijk zijn en of de hoeveelheid ontmoeten kan worden verhoogd met groene ruimten. Als het gaat om het effect van stadsgroen op lichaamsbeweging, rapporteert de review van James e.a. (2015) een vrij sterke positieve associatie. Longitudinale studies laten een positieve associaties zien tussen blootstelling aan groene ruimten en zelf-gerapporteerde lichaamsbeweging (Kondo e.a., 2018). Verbanden tussen specifiek stadsparken en lichaamsbeweging zijn ook gevonden in cross-sectioneel onderzoek (Chaix e.a., 2014; Karusisi e.a., 2012; Richardson e.a., 2013; Schipperijn e.a., 2017).

Beweeggedrag: Er is ruim voldoende bewijs om te stellen dat kenmerken van de leefomgeving samenhangen met beweeggedrag (Giles-Corti, 2019). In de literatuur worden de relevante kenmerken vaak gecategoriseerd volgens de 5 of 6 “D’s of development” (d.w.z. Density, Design, Distance to transit, Diversity, Destination accessibility). Het bewijs is het sterkst voor actief transport ten opzichte van ander type beweeggedrag zoals recreatief bewegen. Verbanden zijn veelal cross-sectioneel. Er is meer duidelijkheid nodig over de aard van deze verbanden en de ideale verhouding tussen de “5 D’s”. Onderzoek naar de invloed van omgeving op fietsgedrag is veel minder beschikbaar dan onderzoek naar wandelgedrag. Natuurlijke experimenten lijken het meest geschikt (Stappers e.a., 2018).

Ontmoeten: De empirie over de relatie tussen bebouwde omgeving en ontmoeten is beperkt. De wetenschappelijke literatuur lijkt erop te wijzen dat de kenmerken van de bebouwde omgeving die samenhangen met beweeggedrag ook samenhangen met ontmoeten (en gerelateerde constructen zoals sociale interactie en sociale cohesie’ (Renalds e.a, 2010; Mazumdar e.a, 2018). Daarmee lijkt een beweegvriendelijke omgeving te opereren als een voorwaarde voor sociale interactie en cohesie in de buurt.

2. Relevante trends in de regio

De Provincie Limburg wil middels de Sociale Agenda 2025 de gezondheid en vitaliteit van de inwoners bevorderen. De doelen zijn om de gezondheidsverschillen te verkleinen en participatie te vergroten. Het concept positieve gezondheid is omarmd en dient nu als uitgangspunt voor dit beleid.

De gemeente Kerkrade hecht veel waarde aan de gezondheid van inwoners en wil met haar partners naar een gezonde en vitale stad. Het beseft dat een integrale beleidsaanpak nodig is om via de sociaaleconomische positie, de fysieke en sociale omgeving de gezondheidsachterstanden in te lopen. Waar krimp en vergrijzing een belangrijke rol spelen in Kerkrade, is Maastricht verdicht en gaat veel aandacht naar mobiliteit en groen. Een illustratief voorbeeld hiervan is het Groene Loper project, waarin bovenop de ondertunnelde A2 een groot multifunctioneel groengebied wordt gerealiseerd. En met de ambities binnen project 'Stad & Spoor' wil Maastricht buurten na de aanzienlijke ruimtelijke ingreep bij snelweg en station nog beter verbinden. De aandacht van gemeenten voor het creëren van een gezonde leefomgeving en het verbinden van het sociale met het fysieke domein wordt enorm versterkt door de komst van de Omgevingswet. Hierdoor zoeken diverse disciplines binnen en buiten organisaties elkaar vaker op.

3. Proces om te komen tot de kennisagenda

De kennisvragen gaan steeds over hoe de ruimte de gezondheid beïnvloedt. Met 'ruimte' bedoelen we de leef- en werkomgeving in de stad: aspecten van de ruimte buiten panden waarbij locatie, grootte en ruimtelijke samenstelling van die aspecten een effect hebben op gezondheid. Binnen de kennisagenda houden we de brede definitie van positieve gezondheid aan: niet alleen de af- of aanwezigheid van ziekte, maar het vermogen van mensen om met de fysieke, emotionele en sociale levensuitdagingen om te gaan en zoveel mogelijk eigen regie te voeren (Huber e.a., 2011).

Om tot de kennisagenda te komen, zijn diverse methodes toegepast om verschillende stakeholders te raadplegen. Deze methodes zijn te beschouwen als 'bouwstenen' van de kennisagenda en omvatten:

Semi-gestructureerde interviews

Diverse professionals uit organisaties die in Zuid-Limburg werken zijn geïnterviewd. Een interviewsript was ontwikkeld om een semigestructureerde interviewaanpak te hanteren. Onderwerpen die aan bod zijn gekomen waren: het belang van de leefomgeving voor gezondheid en de prioriteit die het binnen de organisatie krijgt, de omgevingswet, 'het werken aan een gezonde leefomgeving', kennis(lacunes), toekomstige projecten en de thema's waarop dit consortium heeft voorgesorteerd. Alle interviews werden na toestemming opgenomen en uitgewerkt. De interviews met de provincie Limburg, gemeente Maastricht en Kerkrade leverde zowel informatie op ten aanzien van het kader waarbinnen kennisvragen zijn opgehaald als ook kennisvragen op zich. De andere geïnterviewde partijen waren Maurer United Architects, Stadsnatuur Maastricht, Cobra Adviseurs, IBA Parkstad, de wooncorporaties van Maastricht (Servatius) en Kerkrade (Heemwonen), en partijen uit het onderzoeksveld waaronder projectleiders van 'Universiteit met de buurt' (UM – HES, project in Maastricht-West). Daarnaast worden ontwerp bureaus Croonenburo5, BRO, Landschapsarchitect Caspar Slijpen, Buro Lubbers en Bureau Verbeek gevraagd naar hun kennisvragen.

Bestaande samenwerkingsverbanden

Ervaringen uit bestaande samenwerkingsverbanden en projecten zijn gebruikt om de kennisagenda vorm te geven, waaronder "Mijn gezonde groene loper 2030" (Maastricht), "Groen als Motor (Maastricht), drie "Urban Europe" projecten (URB@Exp, SmarterLabs en GLOCULL) (Maastricht en Kerkrade), "Vitaal Kerkrade-West" (Kerkrade) en "Indigo" (Maastricht).

Brainstormsessie van gezondheids-professionals in Zuid-Limburg (GGD Zuid Limburg)

Medewerkers van de GGD Zuid Limburg en gezondheidsprofessionals zijn samengekomen om te overleggen over ruimtelijke gezondheidsvraagstukken.

Etnografisch onderzoek in Maastricht Oost (Dear hunter)

Bureau Dear Hunter woonde en werkte op locatie in Maastricht-Oost. Gegeneerde andere inzichten, verhalen en kennis is omgezet in kaarten en atlanten. Wat zij opleverden is input voor de kennisagenda door het identificeren van behoeften van bewoners, bijvoorbeeld betreffende gebruik en beleven van openbaar groen.

Rapportages van velddagen met professionals (Pantipicon)

Bureau Pantipicon heeft twee veldsessies georganiseerd in Maastricht en Kerkrade West. Deze dagen waren gericht op professionals (zoals onderzoekers, welzijnswerkers, gemeenten en adviseurs). Pantipicon werkt over de grens van disciplines en specialiseert in oog hebben voor de toekomst. De stakeholders werden in groepsverband betrokken via buurtwandelingen, discussies en een scan van mogelijke, impactvolle toekomstige ontwikkelingen.

Rapportage van kennisvragen van ontwerpers en inwoners (Hogeschool Zuyd)

Deze rapportage is op basis van onder andere 'International design workshops', die de afgelopen jaren zijn georganiseerd voor Kerkrade West. De workshops behandelen een aantal problematische locaties, gekenmerkt door een relatief hoge dichtheid, voornamelijk ontwikkeld door sociale huisvesting die een gemeenschap herbergt met een hoge werkloosheid, ongebruikte ruimte en een groen en onbebouwd netwerk. Verder zal voor kennisvragen geput worden uit andere samenwerkingen van Zuyd met studenten, stedenbouwkundigen, landschapsarchitecten, stedenbouwkundigen, grafisch ontwerpers, sociaal wetenschappers en kunstenaars.

3.1 Ordening en prioritering

Aan de totstandkoming van de 'overkoepelende kennisvragen' is het volgende proces voorafgegaan:

1. Alle kennisvragen zijn per methode en per organisatie achter elkaar gezet in een 'longlist'.
2. De kennisvragen zijn geselecteerd op basis van criteria: relevantie betreffende gezondheidseffecten, relevantie betreffende de fysieke ruimtelijke omgeving, specificiteit voor Zuid-Limburg, en het aantal organisaties dat een kennisvraag deelt.
3. Kennisvragen van verschillende bouwstenen, maar met een duidelijke overeenkomst, zijn geclusterd.
4. Deze clusters van kennisvragen zijn voorzien van een passende samenvattende titel (zoals dus 'creëren van ontmoetingsplekken') en noemen we 'overkoepelende kennisvragen'.
5. Ten slotte zijn de kennisvragen gerangschikt, met als belangrijkste criterium: dwarsverbanden tussen verschillende kennisvragen. Bijvoorbeeld als beantwoording van zulke vragen naar verwachting via dezelfde aanpak zal lopen, of als baten naar verwachting gelijktijdig zullen optreden of elkaar juist kunnen verminderen. Hieruit is een top 5 overkoepelende kennisvragen samengesteld (hoofdstuk 5).

4. Maatschappelijke vraagstukken in relatie tot gezondheid en leefomgeving

Gezien de veelheid en verscheidenheid aan toegepaste methodes en benaderde stakeholders (bouwstenen) is een lange lijst ontstaan met kennisvragen onder drie thema's. Onder het **thema 'werkwijze'** vallen de volgende clusters: Geïntegreerd ontwerpen en ruimtelijke inrichting; Interdisciplinair samenwerken met een diversiteit aan professionals; Participatieve methoden om inwoners te betrekken bij een proces; en bij instandhouding van baten; Behoud en stimulering via beleid; overtuigen en betrekken van lokale politiek. Onder het **thema 'Geïntegreerde beoordeling'** vallen de volgende clusters: Gelijktijdig meenemen van verschillende gezondheidsbaten; Rekening houden met meekoppelkansen; Rekening houden met bijkomende risico's; Daadwerkelijk gebruik van gezondheids-bevorderende ruimtelijke ingrepen; Evaluatie en monitoring. Tot slot omvat het **thema 'Gezondheids-mechanismen'** Creëren van ontmoetingsplekken voor inwoners; Gelijke mogelijkheden voor, en interactie tussen verschillende sociale

groepen; Gezonde voedselomgeving; Minder stress, angststoornis en depressie door groen; Bevordering van bewegen; Creëren van een omgeving die een veilig gevoel geeft; Creëren van schone lucht
De volledige lijst van kennisvragen onder deze clusters is [hier \(bijlage 1\)](#) te vinden.

5. Geprioriteerde vraagstukken

Dit hoofdstuk beschrijft de vijf belangrijkste Zuid-Limburgse kennisvragen. Ze zijn voorzien van context waaruit blijkt hoe ze zijn ontstaan en het specificeert type ruimte en type gezondheidseffecten.

1. Hoe faciliteer je de totstandkoming en gebruik van gezonde *ontmoetingsplekken* voor inwoners?

Deel-kennisvragen

- Hoe kunnen nieuwe ontmoetingsplekken zo ontwikkeld worden dat ze **gebruikt** worden?
- Als buurtbewoners zich verzamelen op een bepaalde plek, dan wordt die plek interessanter voor andere mensen om elkaar daar te ontmoeten. Welke **specifieke groepen** in de buurt voelen zich nu nog **te weinig aangesproken** door de huidige publieke plekken?
- Hoe zou je de bestaande publieke plekken kunnen inrichten zodanig dat meer groepen zich er **gelijktijdig** thuis voelen?
- Wat voor activiteiten moet je er organiseren, en hoe vaak, zodat de plek ‘**automatisch**’ een plek voor ontmoeting blijft?
- Wat voor ontwerp en wat voor gebruik van een ontmoetingsplek leiden tot een plek die ook als **sociaal veilig** ervaren wordt?

Vanuit de *gemeente Maastricht* en *wooncorporaties* gaat het dan om het proces vooraf aan en na de ingreep: hoe benader je bewoners, hoe laat je ze verantwoordelijkheid nemen, en hoe kun je bewoners actief houden als het gaat om participatie en beheer van de buitenruimte? Maastrichtse *wooncorporatie Servatius* voegt hier nog specifiek de vraag aan toe hoe bij het betrekken van inwoners kan worden omgegaan met de schijnbare tegenstrijdigheid dat inwoners enerzijds bereikbare plekken voor ontmoeten beschikbaar willen hebben, maar anderzijds niet willen dat mogelijke negatieve bijeffecten daarvan hen storen. De *gemeente Maastricht* ziet de vraag weliswaar centraal, maar ook in relatie tot andere gezondheidsbaten? De *Provincie Limburg* zoekt naar antwoorden op de vraag naar hoe de vertaalslag te maken van kennis over gebruik van ontmoetingsplekken naar beleid. De vraag over sociale veiligheid komt zowel uit de wens om bij het faciliteren van nieuwe ontmoetingsplekken het achterlaten of creëren van sociaal onveilige plekken te vermijden (*Gemeente Kerkrade en Maastricht, etnografisch buurtonderzoek*), maar ook uit de wens om plekken zo in te richten dat die als veiliger ervaren worden (*Velddagen professionals, ontwerp- en adviesbureaus*).

2. Hoe kan *bewegen en sporten* onder inwoners worden bevorderd door ruimtelijke ingrepen?

Deel-kennisvragen

- Op welke manier kan **actief transport bevorderd worden** door middel van ruimtelijke ingrepen.
- In hoeverre kan **stadsgroen**, of kunnen ingrepen in groene zones zorgen voor **meer wandelen of fietsen**?
- Zijn er **kengetallen** en ‘dosis-respons relaties’ **beschikbaar**? Bijvoorbeeld: hoeveel meer groen en welk type is nodig voor hoeveel meer sport en bewegen? In hoeverre beïnvloeden ruimtelijke aspecten het wisselen van passief naar actief transport?

Beweging stimuleren is een belangrijk thema voor de *gemeente Maastricht en Kerkrade*. Tegelijkertijd zijn inwoners en infrastructuur vooral gericht op de auto. Ook hier speelt bij deze gemeenten de vraag hoe te voorkómen kan worden dat voorbij wordt gegaan aan de wensen en behoeften van inwoners.

3. Hoe kan de leefomgeving *sociaal inclusief* vormgegeven worden met mogelijkheden voor *interactie tussen verschillende (sociale) groepen*?

Deel-kennisvragen

- Als de **publieke ruimte in waarde gaat toenemen, welke invloed heeft dat op gebruik ervan door kwetsbare inwoners**?
- Hoe kunnen veranderingen in de leefomgeving, en dan met name de keuzes voor de locatie van ingrepen of voorzieningen, zo worden ingezet dat **sociaaleconomische gezondheidsverschillen juist worden verkleind**?
- Waar moet de openbare ruimte aan voldoen om **verschillende sociale groepen elkaar te laten ontmoeten**?
- Hoe kunnen ruimtelijke ingrepen de openbare ruimte aantrekkelijk maken voor **mensen van verschillende leeftijden, culturele achtergronden, sekse, enzovoorts**?

De eerste twee deelvragen komen vanuit de *velddagen met professionals* waar werd benoemd dat locatiekeuzes in belangrijke mate lijken te bepalen wie van de betreffende 'voorziening' gebruik maakt. Vanuit *Maastricht Universiteit* komen deze vragen vooral voort uit een gebrek aan kennis betreffende de effecten van gentrificatie op toegang tot baten in de fysieke leefomgeving. Betreffende de derde deelvraag merkt de *gemeente Maastricht* op dat verschillende sociale groepen vaak op verschillende plekken in de stad wonen en de inrichting van de publieke ruimte zo dus een verbindende functie kan krijgen.

4. Hoe kunnen inwoners en professionals uit diverse disciplines *samenwerken* aan een *gezonde leefomgeving*?

Deel-kennisvragen

- Hoe kan de **verbinding tussen het sociale en fysieke domein** beter en vaker en tot stand komen zodat gezamenlijk en integraal doelen bepaald kunnen worden en hoe kunnen professionals 'leren samenwerken' en elkaars taal leren spreken?
- Welke **onderzoeks- en professionele disciplines** hebben we nodig als we de publieke ruimte op een geïntegreerde manier gezonder willen maken?
- Welke ingrepen in de openbare ruimte t.b.v. een gezonde levensstijl kunnen **worden gedefinieerd en ontworpen met buurtbewoners** wanneer placemaking, tactische stedenbouw/architectuur en bottom-up aanpak als uitgangspunt worden genomen?

De vragen met betrekking tot samenwerking van verschillende disciplines zijn expliciet door de *GGD Zuid Limburg* ingebracht en wordt door vrijwel alle organisaties aangestipt. Deelvraag drie komt voort uit de opgedane ervaring van *Zuyd Hogeschool* in Kerkrade en verwijst naar de inzet van relatief 'kleine' ingrepen in de fysieke leefomgeving met mogelijk langdurige en/of grote effecten. Zowel het betrekken als het motiveren van inwoners om mee te denken over de inrichting van de leefomgeving (ontwerp, beheer, gebruik) is door het merendeel van de organisaties ingebracht.

5. Hoe kan de inrichting van de openbare ruimte *geïntegreerd* worden aangepakt?

Deel-kennisvragen

- Hoe kunnen **aan het begin van een proces ambities** voor een gezonde leefomgeving worden bepaald?
- Wat is de beste manier om **vooraf aan een proces te inventariseren wat inwoners belangrijk vinden**, en herkennen ze het belang van ruimtelijke ingrepen die gedaan worden?
- Hoe **koppelen we ambities** betreffende een gezonde stad met ambities **betreffende andere baten** zoals een klimaatbestendige stad, duurzame mobiliteit, circulair bouwen en werkgelegenheid?
- Hoe kunnen **wijkprofielen en leefomgevingsscans benut worden met aandacht voor zowel meerdere gezondheidsbevorderende als meerdere gezondheidsbeschermende aspecten**?

- Hoe kunnen **verschillende typen groen, andere objecten en infrastructuur zo worden gecombineerd** dat ze de mentale en fysieke gezondheid optimaal ten goede komen?
- Hoe **monitoren** we zowel **daadwerkelijk gebruik** van ontmoetings- beweeg- en ontspannings- infrastructuur als de **gerelateerde gezondheidseffecten en onvoorziene gevolgen daarvan**?
- Hoe kunnen ingrepen in de leefomgeving zo worden **gecombineerd** dat zoveel mogelijk **netto gezondheidswinst** wordt bereikt?
- Welke gezondheidsbaten worden beter bereikt door **centralisatie van een functie** in een groot aaneengesloten oppervlak, en welke juist beter door **verspreiding van de functie** over meerdere kleine oppervlakken?

Het bepalen van ambities wordt door de *gemeenten en provincie* als lastig ervaren omdat meerdere belangen tegelijkertijd spelen. Daarnaast is het zo dat ook gezondheidswinst kan worden behaald onder de geldende normen voor gezondheidsbescherming, en dat normen voor een leefomgeving ter bevordering van gezond gedrag ontbreken. Beide gemeenten willen graag weten welke mogelijkheden er zijn om gezondheidsambities met actuele ruimtelijke thema's (mobiliteit, klimaatverandering) te koppelen. Bij veel betrokken organisaties is er de wens om bij ontwerpen uit te gaan van alle gezondheidsaspecten die op de plek spelen. De vraag is dan welke ontwerpprincipes leiden tot optimalisatie van de gezondheidsbaten (*ontwerp- en adviesbureaus, velddagen professionals, Maastricht Universiteit*). Tot slot is het belangrijk om effecten van ingrepen in de leefomgeving te beoordelen en te monitoren over de tijd om daar lessen uit te trekken. De deelvragen verwijzend naar 'stapelen van functies' en 'centraliseren vs. decentraliseren' is vooral opgeworpen tijdens de velddagen met professionals.

6. Conclusie

De Zuid-Limburgse kennisagenda "Ruimte voor gezondheid in de stad" is ontstaan door kennisvragen op te halen uit de grote verscheidenheid aan organisaties die zich bezighouden met de leefomgeving en positieve gezondheid in Kerkrade en Maastricht. Door deze brede oriëntatie en open blik in het Zuid-Limburgse werkveld is een goed onderbouwde en breed gedragen kennisagenda ontstaan. Kennisvragen 1 tot en met 3 richten zich specifiek op 'leefomgeving-gezondheidsmechanismen' terwijl kennisvragen 4 en 5 zich richten op het proces van samenwerken en inschatten en beoordelen van effecten. Sommige kennisvragen zijn gesteld vanuit een bottom-up perspectief (of actief burgerschap) door enkel randvoorwaarden te scheppen. Daarentegen zijn andere kennisvragen gesteld vanuit een top-down perspectief (of 'maakbaarheid'). De kennisvragen dienen gelezen te worden in het licht van dit spectrum.

Literatuur

Bowler, D. E., Buyung-Ali, L. M., Knight, T. M., & Pullin, A. S. (2010). A systematic review of evidence for the added benefits to health of exposure to natural environments. *BMC public health*, 10(1), 456.

Chaix, B., Kestens, Y., Duncan, S., Merrien, C., Thierry, B., Pannier, B., ... & Thomas, F. (2014). Active transportation and public transportation use to achieve physical activity recommendations? A combined GPS, accelerometer, and mobility survey study. *International journal of behavioral nutrition and physical activity*, 11(1), 124.

De Keijzer, C., Gascon, M., Nieuwenhuijsen, M. J., & Dadvand, P. (2016). Long-term green space exposure and cognition across the life course: a systematic review. *Current environmental health reports*, 3(4), 468-477.

De Vries, S., Van Dillen, S. M., Groenewegen, P. P., & Spreeuwenberg, P. (2013). Streetscape greenery and health: stress, social cohesion and physical activity as mediators. *Social Science & Medicine*, 94, 26-33.

Gascon, M., Triguero-Mas, M., Martínez, D., Dadvand, P., Forn, J., Plasència, A., & Nieuwenhuijsen, M. (2015). Mental health benefits of long-term exposure to residential green and blue spaces: a systematic review. *International journal of environmental research and public health*, 12(4), 4354-4379.

Gascon, M., Triguero-Mas, M., Martínez, D., Dadvand, P., Rojas-Rueda, D., Plasència, A., & Nieuwenhuijsen, M. J. (2016). Residential green spaces and mortality: a systematic review. *Environment international*, 86, 60-67.

Giles-Corti B. ea. (2019) Built Environment and Physical Activity. In: Nieuwenhuijsen M., Khreis H. (eds) Integrating Human Health into Urban and Transport Planning. Springer, Cham

Huber, Machteld, J. André Knottnerus, Lawrence Green, Henriëtte van der Horst, Alejandro R. Jadad, Daan Kromhout, Brian Leonard et al. "How should we define health?." *Bmj* 343 (2011): d4163.

James, P., Banay, R. F., Hart, J. E., & Laden, F. (2015). A review of the health benefits of greenness. *Current epidemiology reports*, 2(2), 131-142.

Karusisi, N., Bean, K., Opper, J. M., Pannier, B., & Chaix, B. (2012). Multiple dimensions of residential environments, neighborhood experiences, and jogging behavior in the RECORD Study. *Preventive medicine*, 55(1), 50-55.

Kondo, M., Fluehr, J., McKeon, T., & Branas, C. (2018). Urban green space and its impact on human health. *International journal of environmental research and public health*, 15(3), 445.

Maas, J., Van Dillen, S. M., Verheij, R. A., & Groenewegen, P. P. (2009). Social contacts as a possible mechanism behind the relation between green space and health. *Health & place*, 15(2), 586-595.

Mazumdar, Soumya, Vincent Learnihan, Thomas Cochrane, and Rachel Davey. "The built environment and social capital: A systematic review." *Environment and Behavior* 50, no. 2 (2018): 119-158.

Renalds, A., Smith, T. H., & Hale, P. J. (2010). A systematic review of built environment and health. *Family & community health*, 33(1), 68-78.

Richardson, E. A., Pearce, J., Mitchell, R., & Kingham, S. (2013). Role of physical activity in the relationship between urban green space and health. *Public health*, 127(4), 318-324.

Rios, R., Aiken, L. S., & Zautra, A. J. (2011). Neighborhood contexts and the mediating role of neighborhood social cohesion on health and psychological distress among Hispanic and non-Hispanic residents. *Annals of Behavioral Medicine*, 43(1), 50-61.

Roe, J., Aspinall, P., & Ward Thompson, C. (2016). Understanding relationships between health, ethnicity, place and the role of urban green space in deprived urban communities. *International journal of environmental research and public health*, 13(7), 681.

Schipperijn, J., Cerin, E., Adams, M. A., Reis, R., Smith, G., Cain, K., ... & Mitáš, J. (2017). Access to parks and physical activity: An eight country comparison. *Urban forestry & urban greening*, 27, 253-263.

Stappers, N. E. H., Van Kann, D. H. H., Ettema, D., De Vries, N. K., & Kremers, S. P. J. (2018). The effect of infrastructural changes in the built environment on physical activity, active transportation and sedentary behavior—a systematic review. *Health & place*, 53, 135-149.

Van den Berg, M., Wendel-Vos, W., van Poppel, M., Kemper, H., van Mechelen, W., & Maas, J. (2015). Health benefits of green spaces in the living environment: A systematic review of epidemiological studies. *Urban Forestry & Urban Greening*, 14(4), 806-816.

Van den Bosch, M., & Sang, Å. O. (2017). Urban natural environments as nature-based solutions for improved public health—A systematic review of reviews. *Environmental research*, 158, 373-384.

Dit project ([projectnummer 531001320](#)) wordt mogelijk gemaakt door:

Het is onderdeel van [programma 'Maak ruimte voor gezondheid!'](#)

Bijlage 1: Geclusterde kennisvragen van de Zuid-Limburgse kennisagenda

A. Thema 'Werkwijze'

1. Geïntegreerd ontwerpen en ruimtelijke inrichting

- Zijn kleine buurtparken zeer dicht bij waar de mensen wonen effectief voor het bevorderen van gezondheid? (*Gemeente Maastricht*)
- Welke (kleinschalige) ingrepen in de openbare ruimte t.b.v. een gezonde levensstijl kunnen worden gedefinieerd (en ontworpen met buurtbewoners) wanneer placemaking, tactische stedenbouw/architectuur en bottom-up aanpak als uitgangspunt worden genomen? (*Zuyd Hogeschool*)
- Op welke manier kunnen onbenutte plekken (zoals steegjes en paadjes aan de achterzijde van huizen, onbestemde vlaktes na sloop) gebruikt worden om de sociale cohesie in de buurt en het gevoel over de buurt te verbeteren? (*Etnografisch onderzoek bureau Dear Hunter*)
- Op welke wijze kunnen voortuinen bijdragen aan een gezonde wijk, bijvoorbeeld door middel van sociale cohesie, gevoel van veiligheid, esthetiek, en groen? (*Etnografisch onderzoek bureau Dear Hunter*)
- Hoe kunnen het publieke en het private (woning, gevel, voortuin) domein verbonden worden om de vitaliteit te bevorderen (*Zuyd Hogeschool*)
- Welke typologie van gebouwen is hier voor nodig (*Maurer Architects*)
- Hoe houd je het voorzieningenniveau in stand en wat zijn de behoeften in de buurten (centraliseren/decentraliseren, type voorzieningen)? (*Gemeente Kerkrade*)
- Welke gezondheidsbaten worden beter bereikt door centralisatie van een functie in een groot aaneengesloten oppervlak, en welke juist beter door verspreiding van de functie over meerdere kleine oppervlakken? (*Velddag Kerkrade bureau Pantopicon, Zuyd Hogeschool*)
- Hoe kunnen ingrepen in de leefomgeving zo worden gecombineerd (stapelen van functies) dat zoveel mogelijk netto gezondheidswinst wordt bereikt en bijdragen aan de verscheidenheid aan betekenislagen van de openbare ruimte (*Velddag Kerkrade bureau Pantopicon, Zuyd Hogeschool*)
- In hoeverre vergroot het combineren op één plek van inrichting voor een specifieke actie (bijvoorbeeld hondenloslooplekgebied) met mogelijkheden tot gebruik als route voor een bredere groep inwoners, het gebruik van groen voor bewegen, ontmoeten en ontspannen? Bij parkeerplaatsen zoals bij winkelcentra is er vaak een 'natuurlijk verloop in het gebruik' en zijn meer mogelijkheden tot sociale interactie. Hoe kan van deze voordelen gebruik gemaakt worden ten bate van gezond gedrag, zonder autogebruik daarmee zoveel te stimuleren dat dit juist ten koste gaat van gezond gedrag? (*Etnografisch onderzoek bureau Dear Hunter*)
- Er zijn voorbeelden bekend in de bebouwde kom waar woningen en publiek ruimte zo zijn ingericht en op elkaar afgestemd dat zowel het ervaren algemeen welzijn als het gemeenschapsgevoel hoog zijn. Waarom is het gevoel van welzijn daar zo hoog? Welke schaal en welke maat zijn succesvol betreffende groene en grijze elementen? Wat is de rol van het groen daarin en welke rol speelt de vorm van dat groen? (*Ontwerpbureau CroonenBuro5*)
- Hoe kunnen wijkprofielen en leefomgevingsscans benut worden met aandacht voor zowel gezondheidsbevordering als gezondheidsbescherming? (*GGD Zuid Limburg, Gemeente Kerkrade*)
- Hoe kan in planning en ontwerp beter worden ingespeeld op verschillen in gezondheidsbeleving en leefstijl? (*Pantopicon Velddag Maastricht*)
- Op welk schaalniveau (plein, stadsbreed bv.) zijn ingrepen impactvol? (*Pantopicon Velddag Maastricht*)
- In welke mate en hoe kunnen betere verbindingen tussen plekken en mensen binnen en tussen wijken de gezondheid ten goede komen? (*Pantopicon Velddag Maastricht*)
- In welke mate kan een woonbeleid gericht op meer diversificatie de gezondheid van inwoners ten goede komen? (*Velddag Maastricht bureau Pantopicon*)
- Op welke manier kan de planning van de locatie van bestemmingen/voorzieningen bijdragen aan gezondheidswinst (bijvoorbeeld via eenzaamheid, ontmoeten, bewegen, (verkeers)veiligheid)? (*GGD Zuid Limburg - Jeugdgezondheidszorg*)

2. Interdisciplinair samenwerken met een diversiteit aan professionals

- Welke disciplines hebben we nodig als we de publieke ruimte op een geïntegreerde manier gezonder willen maken? Hoe zorg je dat sociale en fysieke domein dezelfde taal spreken bij samenwerking? (*Gemeente Maastricht en Gemeente Kerkrade*)
- Zijn deze disciplines allemaal vertegenwoordigd binnen de gemeente, of missen relevante disciplines? (*Gemeente Maastricht*)
- Hoe kunnen de taken en rollen (binnen én buiten de gemeentelijke organisaties) verdeeld worden? Hoe kan de verbinding tussen het sociale en fysieke domein beter en vaker en tot stand komen zodat gezamenlijk en integraal doelen bepaald kunnen worden? (*Gemeente Kerkrade*) en hoe kunnen we 'leren samenwerken' en elkaars (ruimtelijke ordening, volksgezondheid, architecten, economen) taal leren spreken (*GGD Zuid Limburg*)
- Welke rol kunnen wooncorporaties spelen die welwillend zijn om hun huurders en andere inwoners te helpen elkaar te ontmoeten in de buitenruimte (en in brede zin de gezondheid te bevorderen) ondanks dat de inrichting van de het publieke deel van de buitenruimte niet hun taak is? (*Woningbouwvereniging Servatius en Woningbouwvereniging Heemwonen*)
- Hoe kunnen we op tijd op de hoogte zijn van en aansluiten bij grootschalige ruimtelijke projecten, waarbij vaak niet alleen een rol is voor stadsnatuur, maar wel kan leiden tot extra maatschappelijke baten? (*Vrijwilligerscollectief Stadsnatuur Maastricht*)
- Op welke manier kunnen woningcoöperaties, de vastgoedsector en het ruimtelijk beleid een explicietere rol spelen in de diversivering van de woningmarkt en bijgevolg ook de populatie met het oog op gezondheidsbevordering en welke businessmodellen voor de vastgoedsector (win-win situatie) komen ook de vastgoedsector ten goede? Hoe kunnen gezondheidscriteria meewegen in aanbestedingen (*Velddag Kerkrade en Maastricht bureau Pantopicon*)

3. Participatieve methoden om inwoners te betrekken bij een proces, en bij instandhouding van baten

- Hoe benader je bewoners, hoe laat je ze verantwoordelijkheid nemen, en hoe kun je ze actief houden als het gaat om participatie en beheer van de buitenruimte? (*Gemeente Kerkrade, Provincie, Woningbouwvereniging Heemwonen, IBA Parkstad, GGD Zuid Limburg, Zuyd Hogeschool, Velddag Kerkrade bureau Pantopicon*)
- Hoe overtuig je bewoners van het belang van een gezonde woonomgeving voor henzelf? Vooral in kwetsbare buurten lijkt de mening van bewoners vaak te zijn dat er belangrijkere problemen spelen (zoals financiële) of dat de gemeente eerst 'de basis' moet aanpakken (zoals zwerfvuil) (*Landschapsarchitectenbureau Verbeek*)
- Wat is een goede manier van vormgeving van een participatief proces (bv. mensen laten 'tekenen/schetsen', inspraakrondes of iets anders)? (*Gemeente Maastricht, Kerkrade, Zuyd Hogeschool*)? Wat vinden inwoners belangrijk en herkennen ze het belang van ruimtelijke ingrepen die gedaan worden? (*Maastricht Universiteit - Health, Ethics & Society, gemeente Kerkrade*)
- Hoe kunnen inwoners het vermogen verkrijgen (bijvoorbeeld het netwerk) om dit soort activiteiten zelf te organiseren? (*Maastricht Universiteit - Health, Ethics & Society*)
- Tegenwoordig zijn er in veel steden initiatieven waarbij inwoners delen van het publiek groen zelf kunnen beheren. Wat zijn de motivaties voor bewoners om in zo'n initiatief in te stappen, en hoe kan dit dus aantrekkelijk gemaakt worden waar dat nodig is? In hoeverre worden dit soort activiteiten opgepakt door eenzame inwoners, en in hoeverre dragen dit soort initiatieven bij aan verminderen van eenzaamheidsproblematiek? (*Ontwerpbureau CroonenBuro5*)
- Wanneer zijn mensen bereid om ook eigen terrein, zoals een voortuin, deel uit te laten maken van openbaar groen? En wanneer zijn mensen bereid om hun eigen terreinen groener in te richten? (*Ontwerpbureau CroonenBuro5*).
- Hoe kan een wooncorporatie zo samenwerken met de gemeente dat het groen direct rondom de woningen meer integraal kan worden aangepakt (zowel tuinen als allerlei gemeentelijk 'snippergroen')? (*Woningbouwvereniging Servatius*)
- Hoe kunnen bij huurders zonder prominente (gezondheids)problemen de kwetsbare huurders helpen? (*Woningbouwvereniging Servatius*)

- In hoeverre is voorbeeldgedrag en volgggedrag tussen inwoners van belang betreffende gebruik van een gezonde leefomgeving? Hoe verschilt dit per mechanisme (ontspannen, ontmoeten, bewegen) en wat voor typen interactie tussen deze 'buren' werken wel en niet? (*Velddag Kerkrade bureau Pantopicon en Maastricht*)
- Op welke manier kan het betrekken van burgers in datacollectie voordelen hebben ten aanzien van de eigen inzichten/gedragsverandering van inwoners en het informeren en onderbouwen van besluitvorming en ontwerpkeuzes van hogerhand en hoe helpt het om meer generaties te betrekken en onderling contact te laten hebben? (*Velddag Kerkrade bureau Pantopicon en Maastricht*)
- Welke invloed heeft een interactief en intensief ontwerpproces met inwoners op het gebruik en invulling van de omgeving, over de tijd, in relatie tot gezondheid? (*Buro Lubbers Landschapsarchitectuur & Stedenbouw*)

4. Behoud en stimulering via beleid

- Wanneer zijn repressieve maatregelen en wanneer zijn stimulerende beleidsmaatregelen geschikter om een gezonde leefomgeving te stimuleren? Hoe leg je inzichten over wat werkt betreffende ontmoeting beleidsmatig vast? (*Gemeente Maastricht*)
- Een kleine ruimtelijke ingreep ten bate van de gezondheid moet vaak door een tijdrovend bureaucratisch proces heen van regelgeving. Daarnaast lijken meer technische experts weinig oog te hebben voor andere zaken dan technische specificaties en voorwaarden. Hoe vergemakkelijk je de regelgeving zodat de tijd van plan tot implementatie korter duurt en grotere kans tot doorgang heeft? (*Woningbouwvereniging Woonpunt, Landschapsarchitectenbureau Verbeek*)
- Vanuit de wet natuurbescherming geldt de verplichting om bij een ruimtelijke ingreep te compenseren voor het verlies aan habitat. Dit gebeurt nu buiten de bebouwde kom, waar het groen veel minder intensief gebruikt kan worden door mensen. In de stad kan dit groen intensiever gebruikt worden. (Denk aan braakliggende gebieden na sloop, ongebruikte parkeerplaatsen, verlaten industrieterreinen en 'kale' grasvelden.) Waarom is in de stad compenseren niet toegestaan? (*Landschapsarchitectenbureau Verbeek*)

5. Overtuigen en betrekken van lokale politiek

- Zal de politieke aandacht voor stadsgroen op den duur minder worden? Hoe overtuig je de lokale politiek dat bezuinigen op stadsgroen in veel gevallen kapitaalsvernietiging is, en zo tot juist hogere maatschappelijke kosten kan leiden? (*Landschapsarchitectenbureau Verbeek*)
- Hoe zorgen we dat er binnen onze organisatie voldoende kennis is over hoe de politiek werkt (vaak op het niveau van gemeente en provincie) en hoe je die kunt beïnvloeden? (*Vrijwilligerscollectief Stadsnatuur Maastricht*)

B. Thema 'Geïntegreerde beoordeling'

6. Gelijktijdig meenemen van verschillende gezondheidsbaten

- Hoe kunnen ambities voor een gezonde leefomgeving worden bepaald? Met name voor gezondheidsbevorderende maatregelen in de fysieke leefomgeving zijn nog niet veel uitgangspunten. Welke indicatoren zijn voorhanden en kunnen we selecteren? (*Project Stad en Spoor*)
- Hoe kun je in de directe leefomgeving van mensen een impuls geven aan de openbare ruimte waardoor je elkaar gelijktijdig meer ontmoet, meer beweegt, meer bent blootgesteld aan zonlicht enzovoorts? (*Gemeente Maastricht*)
- Hoe verhouden de baten, maar ook gezondheidsrisico's zich tot elkaar in bijvoorbeeld economische of gezondheids-zin? (*Cobra Adviseurs, Landschapsarchitectenbureau Verbeek*)
- Dit zowel om het belang van specifieke baten weer te kunnen geven, als vergelijking tussen de baten mogelijk te maken. Hoe valide is de onderbouwing van tools die beogen te helpen bij het uitdrukken van deze baten in euro? (*Landschapsarchitectenbureau Verbeek*)
- Hoe kan de diversiteit/verrijk van het groen zorgen voor zowel meer ontmoeting als beweging? (*Velddag Maastricht bureau Pantopicon*) en hoe kan samen tuinieren en gezonde voeding worden gekoppeld? (*Velddag Kerkrade bureau Pantopicon*).

7. Rekening houden met meekoppelkansen

- Hoe kunnen afwegingen in samenhang worden gemaakt (bijvoorbeeld ten aanzien van geluidsbelasting, mobiliteit en werkgelegenheid)? (*Gemeente Kerkrade*)
- Werkgelegenheid is een erg belangrijk element om bij stil te staan. Zeker vanuit de positieve gezondheidsgedachte. Hoe kunnen afwegingen gemaakt worden tussen verschillende belangen, en niet in afvinklijstjes, maar thema's (in volle breedte, zoals werkgelegenheid) in samenhang beleidsmatig benaderd worden. (*Gemeente Kerkrade*)
- Thema's zouden dus benaderd moeten worden in samenhang. Hoe kan hiervoor meer conceptueel gedacht worden met betrekking van meerdere disciplines? (*Gemeente Kerkrade*) Hoe koppelen we ambities betreffende een gezonde én klimaatbestendige stad? En aanvullend, hoe pak je dit op met andere ruimtelijke vraagstukken zoals bereikbaarheid, duurzame mobiliteit, circulair bouwen (*Zuyd Hogeschool*), met name in geval van gebieden met beperkte ruimte (centraal stedelijk) en hoe prioriteer je hierin? (*Gemeente Maastricht*)
- Zijn er kosten en baten die wel belangrijk zijn op economisch, sociaal, of gezondheidsgebied maar die niet zijn meegenomen in onze analyses? (*Cobra Adviseurs*)
- Welke soorten ingrepen sorteert het grootste effect wanneer wordt ingezet op koppelen van gezondheidsbevordering, duurzaamheid en mobiliteit? (*Velddag Kerkrade bureau Pantopicon en Maastricht*)
- Hoe kan groen optimaal bijdragen aan het verminderen van hittestres en hoe kan waterbeheer in functie van klimaatadaptatie en stimuleren van ontmoeting en beweging worden ingericht? (*Velddag Kerkrade bureau Pantopicon*)
- In de stad spelen sociale uitdagingen (zoals leegstand) en duurzaamheidsvraagstukken (zoals klimaatbestendigheid). Bij compenseren met natuur in de stad is dus sprake van aanzienlijke meekoppelkansen. Hoe overtuig je de politiek (*provincie, juristen van deze win-win mogelijkheden?*) (*Landschapsarchitectenbureau Verbeek*)
- Bij 'Natuurinclusief bouwen' wordt vooral gekeken naar ecologische en biodiversiteitsbaten. Wat is de verhouding met gezondheidseffecten als daarbij naar gezondheidseffecten voor de mens in meer complete zin wordt gekeken? Betekent meer biodiversiteit altijd meer gezondheidswinst? (*Ontwerpbureau CroonenBuro5*)

8. Rekening houden met bijkomende risico's

- Welke ongewenste maatschappelijke 'kosten' (zoals pollen-allergie en kans op oplopen van tekenbeten) gaan gepaard met de nieuwe inrichting van een gebied? (*Ontwerpbureau CroonenBuro5*)
- Zijn er oplossingen of ontwerpprincipes voor het zo klein mogelijk houden van negatieve bij-effecten op de gezondheid van ruimtelijke ingrepen zoals een concentratie van luchtvervuiling of angst voor criminaliteit? Wanneer leidt een bepaalde ruimtelijke indeling of gebruiks-intensiteit tot gezondheidsrisico's zoals infectieziekten? (*Pantopicon velddag professionals Maastricht en Kerkrade*). Hoe in adviezen over stadsnatuur om te gaan met deze fenomenen die schadelijk zijn voor de gezondheid? (*Vrijwilligerscollectief Stadsnatuur Maastricht*). Hoe kan bij het betrekken van inwoners worden omgegaan met de schijnbare tegenstrijdigheid dat inwoners enerzijds bereikbare plekken voor ontmoeten ontspannen en anderszins beleven beschikbaar willen hebben, maar anderzijds niet willen dat mogelijke negatieve bijeffecten daarvan hen storen? (*Woningbouwvereniging Servatius*)
- Welke maatregelen kunnen worden genomen om te zorgen dat nieuw ontwikkelde gebieden/locaties (bv. een nieuw (winkel)centrum, ontmoetingsplaats) geen 'lege locaties' gaat achterlaten? (*Etnografisch onderzoek bureau Dear Hunter, Velddag Kerkrade en Maastricht bureau Pantopicon*)
- Wat voor soort en samenstelling van groen heb je nodig om de gezondheid te verbeteren, dat wil zeggen de baten zo hoog mogelijk maken en de maatschappelijke kosten zo laag mogelijk (*Ontwerpbureau CroonenBuro5*)

9. Daadwerkelijk gebruik van gezondheids-bevorderende ruimtelijke ingrepen

- Hoe monitoren we daadwerkelijk gebruik van bijvoorbeeld een park of speeltuin? (*Gemeente Kerkrade, Gemeente Maastricht*) Hoe bevorderen we dit gebruik en wat kunnen we met deze kennis voor beleid? (*Provincie Limburg*)

- Hoe kan tijdens een ontwerpproces er zoveel mogelijk voor gezorgd worden dat inwoners met ideeën komen waar ze ook daadwerkelijk gebruik van zullen maken? (*Project Groen als Motor*)
- In hoeverre zorgen de aanwezigheid van bepaald snippergroen voor een perceptie van een kwalitatief minder goede publieke ruimte? (*Etnografisch onderzoek bureau Dear Hunter*)
- Hoe kan multifunctionaliteit bijdragen aan de doelstelling om de openbare ruimte zo goed mogelijk, zo veel mogelijk en zo lang mogelijk te laten benutten door mensen die zich nu van de openbare ruimte onttrekken (om sociale maar ook om medische redenen)? (*Zuyd Hogeschool*)
- In projecten wordt vaak alleen gekeken naar de directe baten van ingrepen. Sommige baten duren echter enkele jaren voor ze optreden, zoals die van ontmoeten en bewegen. Hoe richt je een samenwerking zo in dat dit meegenomen kan worden? (*Landschapsarchitectenbureau Verbeek*)

10. Evaluatie en monitoring

- Hoe kunnen de ruimtelijke ingrepen zelf, hun effecten en de mate van halen van doelen worden gemonitord? Hoe kan worden bepaald of nieuwe ontworpen plekken ook daadwerkelijk worden gebruikt? Hoe meten en monitoren we gezondheidsachterstanden? (*Gemeente Maastricht, Gemeente Kerkrade, Provincie*)
- Hoe verandert het gedrag van mensen na een ruimtelijke ingreep? (*Provincie Limburg*)
- Wat zijn beleidsredenen en redenen vanuit regelgeving waarom door ondernemers en bewoners functioneel ingerichte stukken publieke ruimte weer verdwijnen, of plannen daarvoor niet van de grond komen? (*Etnografisch onderzoek bureau Dear Hunter*)

C. Thema ‘Gezondheids-mechanismen’

11. Creëren van ontmoetingsplekken voor inwoners

- In hoeverre leiden verschillende groene buurtparken op dit moment tot ontmoeting? Waar moet een groen buurtpark aan voldoen om tot meer ontmoeting te leiden? (*Gemeente Maastricht*) Hoe kunnen nieuwe ontmoetingsplekken zo ontwikkeld worden dat ze gebruikt worden? (*Etnografisch onderzoek bureau Dear Hunter*)
- Als buurtbewoners zich verzamelen op een bepaalde plek, dan wordt die plek interessanter voor andere mensen om elkaar daar te ontmoeten. Welke specifieke groepen in de buurt voelen zich nu nog te weinig aangesproken door de huidige publieke plekken? En hoe zou je de bestaande publieke plekken kunnen inrichten zodanig dat meer groepen zich er gelijktijdig thuis voelen? Wat voor activiteiten moet je er organiseren, en hoe vaak, zodat de plek ‘automatisch’ een plek voor ontmoeting blijft? (*Maastricht Universiteit - Health, Ethics & Society*)
- In hoeverre kunnen kleine ingrepen in (fysieke) leefomgeving helpen om eenzaamheid te verminderen? En hoe kunnen scholen worden ingezet om de gezondheid te bevorderen, bijvoorbeeld door het toevoegen van functies (denk aan kookles) en het verruimen van de openingstijden (denk aan schoolplein)? (*GGD Zuid Limburg - Jeugdgezondheidszorg*)
- Welke ontwerpprincipes voor groen stimuleren ontmoeting? (*Ontwerpbureau CroonenBuro5*).

12. Gelijke mogelijkheden voor, en interactie tussen verschillende sociale groepen

- Het is interessant om te kijken of de buurten met ongezondere populaties ook fysiek ongezonde leefomgevingen zijn. (*Provincie Limburg*)
- Verschillende sociale groepen wonen vaak op verschillende plekken in de stad, dus dan krijgt inrichting van de publieke ruimte en groen een extra (verbindende) dimensie. Waar moet de openbare ruimte in die zin aan voldoen? En min of meer omgekeerd: wat is de rol van gentrificatie: als het gebied in waarde gaat toenemen, welke invloed heeft dat op gebruik ervan door kwetsbare inwoners? (*Gemeente Maastricht / Woningbouwvereniging Servatius / Woningbouwvereniging Heemwonen / Maastricht Universiteit - Health, Ethics & Society / Pantopicon velddag professionals professionals Maastricht en Kerkrade*)
- Hoe kunnen veranderingen in de leefomgeving, en dan met name de keuzes voor de locatie van ingrepen of voorzieningen, zo worden ingezet dat sociaaleconomische gezondheidsverschillen worden verkleind? En, welke maatregelen kunnen worden genomen om het negatieve effect van het clusteren van

ongezonde inwoners (met een lage SES) op bepaalde plekken te verminderen? (*Pantopicon velddag professionals Maastricht en Kerkrade.*) En min of meer omgekeerd: wat is de rol van gentrificatie: als het gebied in waarde gaat toenemen, welke invloed heeft dat op gebruik ervan door kwetsbare inwoners? (*Maastricht Universiteit - Health, Ethics & Society*)

- Hoe kunnen ingrepen de identiteitsvorming, de eigenwaarde en het zelfvertrouwen van gebruikers van de openbare ruimte versterken en hoe kunnen ingrepen bijdragen aan de inclusiviteit van de openbare ruimte; d.w.z. mensen van verschillende leeftijden, culturele achtergronden, sexe, etc. aanspreken? (*Zuyd Hogeschool*)
- Specifiek als het gaat om wandel- en fietsroutes naar hubs (zoals station en stadscentrum): hoe kunnen verschillende sociale groepen inwoners verleid worden er gebruik van te gaan maken? (*Etnografisch onderzoek bureau Dear Hunter*) Op welke manier kan technologische oplossing bijdrage aan gezondheid zonder vergroting van de sociaal-economische gezondheidskloof? (*Velddag Kerkrade en Maastricht bureau Pantopicon*)
- Hoe kunnen deeleconomische oplossingen (bv. nieuwe woonvormen) en co-working bijdragen aan vermenging en versterking van het sociale weefsel? (*Pantopicon velddag professionals Kerkrade*)
- Hoe kunnen nieuwbouwprojecten (marktwerking) zo worden vormgegeven dat ze niet tot kloofvorming tegenaan? (*Velddag Maastricht bureau Pantopicon*)
- Hoe stimuleren we multigenerationele ontmoetingen? (*Pantopicon velddag professionals Maastricht*).

13. Gezonde voedselomgeving

- Kan inzichtelijk worden gemaakt op hoeveel plekken in een gebied ongezonde eetgelegenheden zijn en mogelijkheden om gezonde voeding te kopen? Welke instrumenten zijn er om de voedselomgeving gezonder te maken en vooral: wat is de slimste strategie? Is het mogelijk om bestemmingen te weigeren en hoe verhoudt zich dat met de leegstandswet? (*Gemeente Kerkrade / Gemeente Maastricht / Project Stad en Spoor*)
- Welke voorzieningen met gezonde gerechten en lokale producten (gemeenschapstuin) kunnen bijdragen aan gezonde eetgewoonten (*Pantopicon velddag professionals Maastricht*).

14. Minder stress, angststoornis en depressie door groen

- Welke inzichten over de relatie tussen groen enerzijds en ontspannen anderzijds zijn te vertalen in ontwerpprincipes, en welke zijn dat dan? (Bijvoorbeeld: alleen zicht op groen kan al stress-verlagend werken, maar op welke afstand dan?) (*Ontwerpbureau CroonenBuro5*)
- Hoe ligt de verhouding tussen het gezondheidseffect enkel door blootstelling aan groen versus het effect via zich bezighouden in het groen? En welke typen en eigenschappen van groen zijn specifiek verantwoordelijk voor beide typen effecten? (*Project Groen als Motor*) Hoe brengen we elementen van 'zachte fascinatie' in de stadsleefomgeving die de mentale gezondheid bevorderen? (*Vrijwilligerscollectief Stadsnatuur Maastricht*) Hoe kan diversivering van de groene ruimte bijdragen aan het mentale en fysieke welzijn van de mens? (*Pantopicon velddag professionals Maastricht en Kerkrade*).

15. Bevordering van bewegen

- Beweging stimuleren is een belangrijk thema voor beide gemeentes, en beide zijn erg gericht op de auto. Op welke manier kan actief transport bevorderd worden door middel van ruimtelijke ingrepen (meer fiets- en voetpaden, minder parkeerplekken en autowegen), waarbij niet voorbij wordt gegaan aan de wensen en behoeften van inwoners? (*Gemeente Kerkrade / Gemeente Maastricht, Etnografisch onderzoek bureau Dear Hunter, Pantopicon velddag professionals Maastricht*)
- Welke ruimtes stimuleren bewegen en sport, met name voor de oudere doelgroep? (*Ontwerpbureau CroonenBuro5*)
- In hoeverre kan het aanleggen van een route (of route-onderdelen naar bestemmingen) door steegjes, achterkanten, brandgangen of restruimtes die nu geen functie vervullen beweging stimuleren? (*Etnografisch onderzoek bureau Dear Hunter*)
- En specifiek betreffende groen: kunnen simpele ingrepen in groene zones, bijvoorbeeld de aanleg van stroken, paden of alternatieve routes afwijkend van de hoofdverkeersstromen zorgen voor meer wandelen of fietsen? In hoeverre is verder vergroenen van hybride groen (met bijvoorbeeld parkeerplekken en waar men zich daadwerkelijk ophoudt of ontmoet), of vanuit deze locaties 'corridors' aanleggen naar grotere

groenvlakken, een manier om de inwoners te stimuleren ook hier gebruik van te maken? (*Antropologisch onderzoek Dear Hunter*) Zijn er kengetallen en 'dosis-respons relaties' beschikbaar? Bijvoorbeeld: hoeveel meer groen en welk type is nodig voor hoeveel meer sport en bewegen? hoeveel meer groen en welk type is nodig voor hoeveel meer actief transport? In hoeverre beïnvloedt groen het wisselen van passief naar actief transport? (*Project Groen als Motor*)

- Wat is de meest zinvolle spreiding (of centralisatie) van functies (bestemmingsplanning) om lopen en fietsen te stimuleren? (*Pantopicon velddag professionals Maastricht en Kerkrade*)
- Op welke manieren kunnen we "urban sports" (skating, parkour, etc.) een plek geven in het straatbeeld, meer specifiek op moeilijke locaties (bijv. onder bruggen) en zo ontmoeting & bewegen stimuleren? (*Pantopicon velddag professionals Maastricht*)
- Kinderen zijn erg gericht op sociale media, hoe kunnen ze aangezet tot worden meer bewegen en sporten? (*GGD Zuid Limburg - Jeugdgezondheidszorg*)

16. Creëren van een omgeving die een veilig gevoel geeft

- Hoe kun je sociale veiligheid creëren? (*Gemeente Kerkrade*) Bij een ruimtelijke interventie zal een verplaatsing van gebruik plaatsvinden. Hoe kan ervoor gezorgd worden dat de gezondheidswinst op de 'nieuwe' plek niet overschaduw wordt door gezondheidsverlies door minder gebruik van huidige plekken (onderbenutting van ruimtes, ongewenste vorm van gebruik)? Hoe kunnen ontmoetingsplekken die gebruikt worden door hangjongeren/drugsgebruikers worden omgevormd tot een aangename plek? Wat is de rol van sociale controle daarbij? (*Etnografisch onderzoek bureau Dear Hunter*)
- Wat is het verschil in effect op angst voor criminaliteit bij verschillende ontwerpmethoden als centralisatie, verspreiding en stapelen van functies? (*Pantopicon velddag professionals Kerkrade*)
- Wat is de invloed van de visuele kwaliteit op het sociaal en mentaal welzijn? (*Pantopicon velddag professionals Kerkrade*)
- Betreffende bestaande praktijkvoorbeelden waar woningen en publiek ruimte zo zijn ingericht en op elkaar afgestemd dat het ervaren algemeen welzijn hoog is: wat is de rol van het gevoel van veiligheid, en waar is dat gevoel het gevolg van? (*Ontwerpbureau CroonenBuro5*).

17. Creëren van schone lucht

- Hoe vervuild met fijnstof is de lucht op de plekken waar de concentratie relatief hoger is, en hoe schadelijk is dat dan voor de gezondheid? Wat draagt groen bij aan schone lucht in het algemeen en op zulke plekken? (*Provincie Limburg*) Als bij een ruimtelijke ingreep 'verdicht' wordt met objecten als gebouwen en bomen, wat is dan het effect op luchtdoorstroom en dus concentraties van luchtvervuiling? (*Pantopicon velddag professionals Kerkrade*)
- Welk(e) effect(en) sorteert een significante reductie van het aantal voertuigen (auto's) in een woongebied op geluidshinder, luchtkwaliteit etc. m.a.w. gezondheid van inwoners? (*Pantopicon velddag professionals Maastricht*)